
ХАЛІК О.О.,

кандидат психологічних наук,
доцент, кафедра загальної та
вікової психології,
Криворізький педагогічний
інститут ДВНЗ «Криворізький
національний університет»,
м. Кривий Ріг

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗІВ БАТЬКІВСЬКОЇ ТА МАЙБУТНЬОЇ СІМЕЙНОЇ СИСТЕМИ У СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ ЖІНОЧОЇ СТАТІ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З РІВНЕМ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ

У статті аналізуються особливості образів батьківської та майбутньої сімейних систем у сучасних студентів жіночої статі, визначаються збалансованість та незбалансованість вказаних родин. З'ясовано, що третина образів майбутньої родини є незбалансованими, з домінуванням заплутано-хаотичного типу. Встановлено зв'язок перфекціонізму спрямованого на інших та соціально обумовленого перфекціонізму з окремими показниками образу майбутньої сім'ї.

Ключові слова: сімейна система, образ батьківської сім'ї, образ майбутньої сім'ї, перфекціонізм, збалансовані, незбалансовані сім'ї.

В статье анализируются особенности образов родительской и будущей семейных систем в современных студентов женского пола, определяются сбалансированность и несбалансированность семей. Выяснено, что треть образов будущей семьи несбалансирована, с доминированием запутанно-хаотического типа. Установлена связь перфекционизма, направленного на других, с отдельными показателями образа будущей семьи.

Ключевые слова: семейная система, образ родительской семьи, образ будущей семьи, перфекционизм, сбалансированные, несбалансированные семьи.

This article deals with the analyze of the female students' perceptions of their parental family and their own future family systems. Author determines the balanced and extreme families. It was found that a third of all perceptions of the future family are extreme, with the dominance of chaotically engaged type. It is proved that there are significant differences between the perceptions of the parental family and their own future family. It was found that the most of the female students choose a model of mid-range family, like their parental families are. There is the statistically significant positive correlation between the index of socially prescribed perfectionism conformism and emotional bonding, emotional ties, family boundaries, decision making and family time. There is a significant negative correlation between other-oriented perfectionism, family flexibility, and discipline in the family and relationship rules.

Key words: Family system, the parental family, the future family, perfectionism, balanced family, extreme family.

Зважаючи на кардинальні зміни, які відбуваються у суспільстві, сім'я залишається одним з найважливіших соціальних інститутів, які мають вплив на розвиток особистості в процесі її соціалізації.

За Р.Хейвігхерстом, важливими завданнями періоду ранньої дорослості є вибір подружньої пари, підготовка до подружнього життя, створення сім'ї, початок професійної діяльності та ін. [3].

Навіть враховуючи сензитивність періоду ранньої дорослості до створення родини та інші сприятливі фактори, завдання створення сім'ї не завжди вирішується успішно: розлучення більш вірогідні на цьому віковому етапі, ніж на наступних.

Мета статті – теоретико-експериментальний аналіз особливостей образів батьківської та майбутньої сімейних систем у сучасних студентів-жінок та виявлення їх взаємозв'язку з рівнем перфекціонізму.

Сім'я в межах системного підходу розглядається як цілісна функціо-

нальна система, яка може змінюватись залежно від етапів розвитку. Є. Ейдемільлер зазначає, що образ сім'ї - внутрішнє переживання сім'ї суб'єктом. Автор вказує, що найважливішими характеристиками родини є її функції, структура та динаміка [10].

Функції та структуру сім'ї вивчали Т. М. Герінг, С. Мінухін, Д.Олсон, О. В. Черніков, А.Б.Холмогорова, Є. Ейдемільлер та інші.

Досить цікавою є циркулярна модель Д.Олсона. Двома основними показниками, які визначають тип сімейної структури є сімейна згуртованість та гнучкість, додатковим параметром є комунікація. Автор розрізняє чотири рівні згуртованості (об'єднаний, розподілений, розв'язаний, заплутаний) та гнучкості (ригідний, структурований, гнучкий та хаотичний). Крім того, поєднання вказаних чотирьох рівнів дозволяють описати 16 типів сімей з позиції їх функцій. В результаті Д. Олсон розрізняє 3 види родин за функціональністю:

- збалансовані сім'ї,

- частково збалансовані,
- незбалансовані або екстремальні.

В проведених дослідженнях автор стверджує, що найбільш функціональними є сімейні системи, яким властиві середні рівні вияву за показниками гнучкості та згуртованості. Також Д.Олсоном визначено, що створюючи родину кожен з подружжя часто намагається відтворити той структурний тип сім'ї, який був властивий батьківській, або змінює його на протилежний [11].

Сучасні російські дослідження образу сім'ї представлені роботами Т.М. Панкратової, Н. І. Оліфірович, О.В. Філіппової та ін.

Т.М.Панкратова, аналізуючи взаємозв'язок образу батьківської сім'ї і показників соціально-психологічної зрілості особистості студенток, робить висновок, що образ сім'ї є когнітивним утворенням і пов'язаний з соціально-психологічними характеристиками особистості, зокрема, з рівнем комунікативного контролю, ступенем інтенсивності доброзичливого ставлення до інших [5, 264-265].

Українська дослідниця М.В. Терещенко зазначає, що образом сім'ї є усвідомлені, недостатньо усвідомлені та неусвідомлені уявлення про розподіл ролей у сім'ї, особливості поведінки з усіма її членами, сімейні цінності, правила. Образ сім'ї впливає на дитячо-батьківські взаємини та може обумовлювати поведінку у майбутній власній сім'ї [6].

У роботі В.М. Карпової та О.В. Філіппової розглядаються уявлення про батьківську та майбутню родину в підлітковому та юнацькому віці. Авторами було встановлено, що існує взаємозв'язок між уявленнями про батьківську та майбутню родину в обох вікових періодах. Крім того, ав-

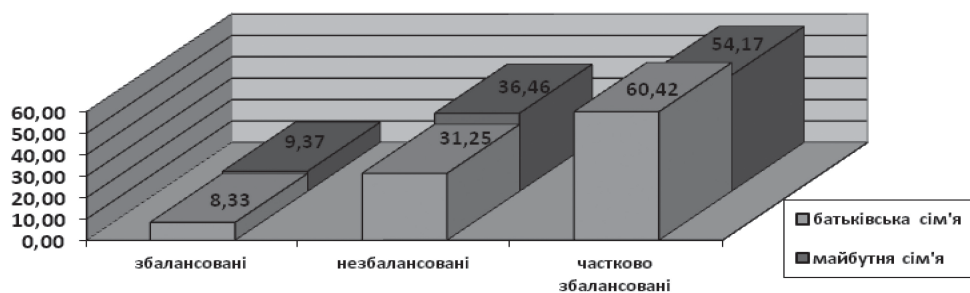
торами виявлена тенденція в описі майбутньої сімейної системи до збільшення показників згуртованості та гнучкості, що в результаті призводить до зростання дисфункціональності сімейної системи. Таким чином, підлітки та юнаки не усвідомлюють негативних наслідків надмірної близькості в родині, злиття та недиференційованості, які можуть призводити до дестабілізації шлюбу [2, 90-93].

Є.П. Хорошева, розглядаючи особистісні ресурси батьків нетипової дитини, встановила: батьки з вищим рівнем життєстійкості мають більше ресурсів для побудови гармонійної взаємодії між членами родини, що сприяє підтриманню балансу в сімейному функціонуванні. Автором було доведено, що чим вище рівень життєстійкості батьків, тим вище адаптаційні можливості сімейної системи [9, 93].

Однією з дослідниць, яка вивчає взаємозв'язок уявлень про батьківську родину і власну майбутню в юнацькому віці є С.В.Мерзлякова. Автор, використовуючи ідеї Д.Олсона, встановила, що структура майбутньої родини, як у дівчат, так і хлопців, є хаотичною, якій властиві імпульсивність, недостатня структурованість при розподілі ролей, нестійке керівництво.

Крім того, С.В.Мерзляковою визначена відмінність в образах майбутньої родини у хлопців та дівчат, зокрема хлопці копіюють з батьківської сім'ї роз'єднаний рівень згуртованості, хоча рольова структура змінюється з гнучкого на хаотичний тип. Дівчата ж прагнуть наслідувати з батьківських родин хаотичний тип сімейної адаптації, а також розділений рівень згуртованості [4, 117-119].

Серед вітчизняних психологів цікавим є дослідження А. О. Чорновола-Ткаченко. Автором виявлено, що для підлітків, які сприймають свою сім'ю

Рис. 1. Типи батьківської та майбутньої сімей у студентів-дівчат за функціональністю

незбалансованою, характерна менша особистісна зрілість та нижчий рівень глобального самовідношення. Якщо ж родина сприймається збалансованою, то підліткам обох статей властивий високий рівень самоповаги та очікування позитивного ставлення [7, 9-10].

Таким чином, значна частина сучасних досліджень спрямована на вивчення образу батьківської родини, зокрема уявлень дітей переважно шкільного віку про її функціональність та вплив на окремі соціально-психологічні характеристики зростаючої особистості. В окремих дослідженнях аналізуються уявлення і про власну майбутню сім'ю, але період ранньої дорослості залишається мало дослідженим щодо цієї проблеми.

В експериментальному дослідженні були використані наступні методики: опитувальник «Шкала сімейної адаптації та згуртованості» (FACES-3) Д.Олсона та опитувальник «Багатовимірний шкала перфекціонізму» П.Хьюїтта і Г. Флетта (MPS) [1]. Загальний об'єм вибірки - 96 студентів жіночої статі 2 та 3 курсу Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «КНУ».

Розглянемо отримані результати дослідження за «Шкалою сімейної адаптації та згуртованості», які дозволяють виявити особливості сприй-

няття елементів сімейної системи дівчатами-студентками з позиції її функціональності (див. Рис. 1). Встановлено досить низький показник збалансованих сімей як в теперішніх батьківських - 8,33%, так і в уявленнях про майбутні власні родини - 9,37%. Крім того, лише 25% дівчат зі збалансованих сімей прагнуть мати власну такого ж типу, приймаючи за зразок батьківську, тоді як половина студенток власну родину уявляють хаотичного типу, якому властива надмірна непередбачуваність при впливі стресорів.

В обох випадках домінують частково збалансовані сім'ї, 60,42% та 54,17%, відповідно. Щодо уявлень про майбутні родини, то кількість частково збалансованих сімей, менша за батьківські на 6,25%, зокрема і за рахунок переходу від частково збалансованої батьківської системи до уявної власної незбалансованої. Наприклад, з частково збалансованих батьківських сімей 36,21% дівчат прагнуть створити незбалансовані. Це відбувається за рахунок підвищення рівня згуртованості аж до повного злиття з низьким ступенем диференційованості членів родини один від одного.

Але більшість студенток (55,17%) обирають за модель власної сім'ї таку ж частково збалансовану, як і бать-

№	Тип сімейної системи		Вид сім'ї	
			Батьківська	Майбутня
1	Збалансовані	Об'єднано-гнучкий	1,04% (1)	5,21% (5)
2		Розподілено-структурний	2,08% (2)	1,04% (1)
3		Розподілено-гнучкий	5,21% (5)	3,12% (3)
4	Частково збалансовані	Об'єднано-хаотичний	22,92% (22)	34,39% (33)
5		Розподілено-хаотичний	26,04% (25)	14,58% (14)
6		Роз'єднано-структурний	1,04% (1)	1,04% (1)
7		Зуплутано-гнучкий	-	4,16% (4)
8		Роз'єднано-гнучкий	10,42% (10)	-
9	Незбалансовані	Заплутано-хаотичний	5,21% (5)	32,3% (31)
10		Роз'єднано-хаотичний	26,04% (25)	4,16% (4)

Таблиця 1.
Відмінності між типами батьківської та майбутньої сімейних систем студенток

ківська, що підтверджує ідеї Олсона, щодо наслідування зразку батьківської системи.

Викликає занепокоєння значний відсоток незбалансованих родин, батьківських – 31,25%, майбутніх – 34,46%. Крім того, при аналізі результатів щодо уявлень про майбутню сім'ю, дівчата-студентки схильні утворювати незбалансовані сімейні системи навіть в більшій кількості, ніж вже існуючі батьківські. Більшість студенток з незбалансованих батьківських сімей (48%) прагнуть утворити подібну ж незбалансовану систему. З них половина будуватиме сімейну систему - точну копію батьківської, а інші 50% дівчат роз'єднану систему батьківської родини з низьким рівнем згуртованості у своїй майбутній сім'ї будуть перетворювати на заплутану, що характеризується занадто високим рівнем згуртованості. Таким чином, студентки з дисфункціональних батьківських сімей будуть відтворювати або стосунки сімейної системи батьків або окремі компоненти цієї системи будуть намагатися змінити на протилежні.

45,7% студенток, описуючи батьків-

ську сімейну систему як незбалансовану (екстремальну), уявляють власну майбутню сім'ю частково збалансованою, зокрема, прагнуть перейти від роз'єданого типу, до об'єданого (50%), якому властива емоційна близькість, достатнім рівнем згуртованості або до розділеного типу (31,25%), який характеризується помірною згуртованістю. Отже, цій групі дівчат вдалося побудувати образ майбутньої сімейної системи за рахунок підвищення рівня згуртованості.

Розглянемо типи батьківських сімей студенток за показниками згуртованості та гнучкості (див. Табл 1).

Найбільш поширеними є системи з домінуванням хаотичного типу, зокрема, розподілено-хаотичні – 26,04%, роз'єднано-хаотичні (25%) та об'єднано-хаотичні (22,92%).

Роз'єднано-хаотичні сім'ї належать до незбалансованих родин, яким властивий низький рівень згуртованості і лояльності в родині. Члени родини слабо прив'язані один до одного, емоційно незв'язані між собою, не можуть надавати підтримку, разом вирішувати проблеми, які виникають, часто

ізолюються один від одного. До цього також додається нечіткість розподілу ролей і непередбачуваність сімейних рішень в кризових ситуаціях.

Об'єднано-хаотичні родини характеризуються з одного боку достатньою емоційною близькістю, а з іншого нестійкістю керівництва та імпульсивністю, неясністю в розподілі ролей, непередбачуваністю, що може призводити до конфліктів. Сімейні ролі можуть зміщуватися від одного члена родини до іншого, є нечітко визначеними.

Зупинимось також на типах сімейних систем, обраних студентками для власних майбутніх родин і порівняємо їх з батьківськими. Серед них, як і серед батьківських, переважає хаотичний тип родин. Зокрема, домінують об'єднано-хаотичні родини – 34,38%, які належать до частково збалансованого типу і були охарактеризовані вище.

Викликає занепокоєння досить високий показник заплутано-хаотичних сімей (32,3%) в уявленнях про майбутні родини, на відміну від батьківських, де виявлено лише 5,21% подібних систем.

Заплутано-хаотичні родини належать до незбалансованих сімейних систем. Вони характеризуються занадто високим рівнем згуртованості, особистісного простору в подібних типах родин майже немає. Зовнішні кордони є жорсткими, членам родини властиве прагнення до надмірної емоційної близькості, друзі та інтереси повинні стосуватися усіх членів сім'ї. При визначених ознаках подібній системі властива також нестійкість чи обмеженість керівництва, сімейні ролі нечіткі, можуть зміщуватись від одного члена родини до іншого.

Третє місце за частотністю уявлень майбутньої сім'ї займають розподілено-хаотичні сімейні системи – 14,58%,

яких значно менше, ніж батьківських.

Інші уявлення про типи сімей дівчат представлені незначними відсотками від 1% до 5% як батьківські, так і майбутні.

Крім того, за допомогою непараметричного критерію Вілкоксона нами було доведено статистично достовірні відмінності між батьківським образом родини за показниками згуртованості та гнучкості та майбутньої ($T=867,5$ та $T=1525$, відповідно, при рівні значимості 0,01).

Для виявлення залежності образів та майбутньої сім'ї від батьківської нами був проведений кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнта Спірмена. Встановлено, що показник згуртованості батьківської родини статистично достовірно корелює з показником згуртованості майбутньої (0,25 при рівні значимості 0,01). Це означає, що чим вище показник згуртованості в батьківській сім'ї, тим вище буде цей показник і в майбутній, аж до екстремального рівня. Статистично достовірний зв'язок між показниками гнучкості визначених типів родин відсутній.

Крім того, для з'ясування зв'язку досліджуваних показників образу майбутньої сім'ї дівчат-студенток з показниками різних видів перфекціонізму нами був проведений кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнта кореляції Спірмена (див. Табл.2). Статистично значимого зв'язку між перфекціонізмом, спрямованим на себе, та зазначеними показниками сімейної системи немає.

На основі отриманих даних встановлено, що існує значимий негативний кореляційний зв'язок між перфекціонізмом, спрямованим на інших і сімейною гнучкістю (-0,28), дисципліною в родині (-0,26) та сімейними ролями (-0,27).

		Сімейна згуртованість	Сімейна гнучкість	Емоційний зв'язок	Сімейні кордони	Прийняття рішень	Час	Друзі	Інтереси і відпочинок	Лідерство	Контроль	Дисципліна	Ролі	Правила
Перф. спрямов. на себе	Коеф. кореляції	-0,11	0,05	0,08	0,02	-0,16	0,05	-0,07	-0,21	0,15	-0,09	0,05	0,01	-0,08
	Рівень зн.	0,41	0,7	0,54	0,88	0,2	0,67	0,56	0,1	0,22	0,45	0,68	0,9	0,54
Перф. спрямов. на інших	Коеф. кореляції	0,07	-0,28	0,2	0,08	-0,05	0,07	-0,04	0,01	-0,14	-0,18	-0,26	-0,27	-0,04
	Рівень зн.	0,56	0,03	0,12	0,54	0,71	0,6	0,73	0,94	0,28	0,16	0,04	0,03	0,75
Соціально обумовлений перфекціонізм	Коеф. кореляції	0,41	0,12	0,44	0,27	0,3	0,34	0,12	0,22	0,13	-0,01	0,09	0,01	0,11
	Рівень зн.	0,001	0,34	0,001	0,03	0,01	0,005	0,39	0,08	0,31	0,99	0,45	0,92	0,37

Таблиця 2.

Кореляційний аналіз перфекціонізму з показниками сімейної згуртованості та гнучкості

Чим вище у особистості показник перфекціонізму, спрямованого на інших, тим менше в створеній родині вона буде проявляти сімейну гнучкість, та тим нижче будуть показники дисципліни та сімейних ролей. Це означає, що дівчата з високим рівнем перфекціонізму спрямованого на інших будуть обмежувати можливості дітей у виборі форм поведінки, а також самостійно призначати покарання без обговорення, вимагати чіткого розподілу ролей.

Крім того, виявлено статистично значимий позитивний кореляційний зв'язок між показником соціально обумовленого перфекціонізму і сімейною згуртованістю (0,41), емоційним зв'язком (0,44), сімейними кордонами (0,27), прийняттям рішень у родині (0,3) та часом, проведеним з родиною (0,34). Рівень значимості від 0,03 до 0,001. Це вказує на те, що чим вище показник соціально обумовленого перфекціонізму, тим вище показники сімейної згуртованості. Надто високий показник соціального перфекціонізму може сприяти формуванню родини зчепленого типу з надмірним прагненням до емоційної близькості, жорсткістю сімейних кордонів і занадто високим рівнем згоди між членами сімейної системи. В таких сім'ях вільний

час в більшості випадків члени родини проводять разом.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

Встановлено, що більшість студенток обирають модель майбутньої сім'ї частково збалансованого типу. Третина образів майбутньої родини дівчат є незбалансованими, з домінуванням заплутано-хаотичного типу, які моделюються або за зразком батьківської, або окремі компоненти сімейної системи змінюються на протилежні.

Доведено, що існують значимі відмінності між образами батьківської та майбутньої сімей за показниками гнучкості та згуртованості. Виявлено кореляційний зв'язок між показниками гнучкості батьківської та майбутньої сімей дівчат-студенток.

Існує статистично достовірний зв'язок між соціально обумовленим перфекціонізмом і сімейною згуртованістю, емоційним зв'язком, сімейними кордонами, прийняттям рішень у родині та часом, проведеним з родиною; а також між перфекціонізмом, спрямованим на інших і сімейною гнучкістю, дисципліною в родині та сімейними ролями. Надто високий показник соціального перфекціонізму може сприяти формуванню родини зчепленого типу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грачева И.И. Адаптация методики «Многомерная шкала перфекционизма» П. Хьюитта и Г. Флетта / И.И. Грачева// Психологический журнал. – 2006. – Т. 27. - №6. – С. 73–89.
2. Карпова В.М. Представления о родительской и будущей семье в подростковом и юношеском возрасте / В.М. Карпова, Е.В. Филиппова// Психологическая наука и образование. - <http://psyjournals.ru/psyedu/2013/n4/index.shtml> - С.84-96.
3. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг, Д. Бокум. – СПб. : Питер, 2005. – 940 с.
4. Мерзлякова С.В. Родительская семья как ориентирующий образ семейного самоопределения молодежи/ С. В. Мерзлякова// Теория и практика общественного развития. – 2014. – №2.– С. 114-119.
5. Панкратова Т.М. Взаимосвязь образа и показателей социально-психологической зрелости личности студенток/ Т.М. Панкратова// Ярославский педагогический вестник. - 2012. - №4. – Т.2. – С.261-265.
6. Терещенко М.В. Образ сім'ї як структурний компонент картини світу дошкільника/ М.В. Терещенко. - Актуальні проблеми психології. – К: Видавництво «Фенікс», 2011. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 13. – С. 399-407.
7. Чорновол–Ткаченко А.О. Емоційна оцінка підлітками сімейного функціонування як фактор формування «Я-образу»/ А.О.Чорновол–Ткаченко// Педагогіка та психологія. - 2012. - Вип. 42. - С. 29-36.
8. Олифирович Н.И. Анализ функциональных показателей семейной системы/ Н.И. Олифирович, Т.Ф. Велента// Журнал практической психологии и психоанализа . – 2011. - №3. – Режим доступу: <http://psyjournal.ru/psyjournal/articles/detail.php?ID=2816>.
9. Хорошева Е.В. Индивидуальные ресурсы родителей нетипичного ребенка/ Е. В. Хорошева// Режим доступу: http://psyjournals.ru/inclusive_edu/issue/44065.shtml
10. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи/ Э.Г.Эйдемиллер, В. В. Юстицких. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 656с.
11. Olson D.H. FACES IV & the Circumplex Model/ David H. Olson & Dean M. Gorall// Journal of Marital & Family Therapy. – 2011. – Vol.3,1. – С.64-80.